

Mehmandarovlar ailəsi artıq demək olar hamınıza tanışdır. Yox, Səməd bəy Mehmandarovun ailəsini demirəm. İndi araşdırdığım «Difai»nin qurucularından Kərim bəy Mehmandarovun nəslə, soyu barədə eşitmisinizmi? Bilirəm ki, tarixçilərimiz Kərim bəy Mehmandarov barədə araşdırıb oxuculara çatdırar. Mən də bu mövqedən çıxış etməklə araşdırmamın nəticəsini oxuculara çatdırıram.

Mixail Kərim bəy oğlu Tuşinski 24 yanvar 1882-ci ildə Sankt-Peterburq şəhərində dünyaya göz açıb. Belə ki, uşağın atası Dmitri Tuşinski vəfat etdikdən sonra Kərim bəy Mehmandarov onu övladlığa götürmüşdü. Onun qayğısı və tərbiyəsi ilə əsasən Kərim bəy özü məşğul olmuşdu. Uşağın hələ kiçik yaşlarında xarakterinin formalaşmasında, gələcək həyat və sənət yolu seçməsində Kərim bəy Mehmandarovun mühüm rolu olmuşdu. On yaşına çatanda Mixaili Birinci Peterburq Gimnaziyasına daxil oldu. Hələ aşağı sınıflarda oxuyarkən onun adı daim əlaçılar sırasında çəkilirdi. Mixail burda klassik latın, yunan, alman və fransız dillərini öyrəndi. O, yuxarı sınıflarda oxuyarkən şəhərdə gizli bir təşkilat yaradılmışdı. Bu qurum sosial-demokratların ideyalarına çox yaxın idi. "Öz biliyini inkişaf etdirmək" məqsədilə fəaliyyətə başlayan bu təşkilata həm kişi, həm də qadın gimnaziyalarının şagirdləri daxil olurdular. 1898-ci ildə Mixail də bura üzv yazıldı. Təşkilat üzvləri az bir müddətdə zəngin bir kitabxana da yaratdılar. Gimnaziya tələbələri marksist ədəbiyyatla ilk dəfə burda tanış olurdular. 1900-cü ildə Mixail Tuşinski gimnaziyada səkkizillik tam kursu bitirib kamal attestatı aldı və universitetə, başqa ali təhsil müəssisələrinə imtahanlız girmək hüququ qazandı. O, həkim olmaq arzusunun dalınca getdi, elə həmin il də Peterburq Hərbi Tibb Akademiyasına daxil oldu. Mixailin bu peşəni seçməsi təsadüfi deyildi. Hələ kiçik yaşlarında anasının xəstələri evdə necə qəbul etməsini, həkim-xəstə münasibətlərini maraqla izləyir, tez-tez bu barədə anasına suallar verirdi. Elə anasının canlı nümunəsi, ailədə hökm sürən tibbi mühit, tərbiyə sistemi də onun bu peşəni seçməsinə ciddi təsir göstərmişdi. Bəlkə də, həkimliyə bu maraq qandan gəlirdi. Axı onun damarlarında həkimliyi özünə əbədi peşə seçmiş Əbdülkərim bəy Mehmandarovun qanı axırdı. Akademiyada Mixail sonralar Rusiya Fiziologiya məktəbinin banisi olmuş İvan Petroviç Pavlov, məşhur nevropatoloq Vladimir Mixayloviç Bexterev və başqa görkəmli alimlərin və pedaqoqların müəhazirələrini dinləmiş, onlardan çox şeylər öyrənmiş, görüb-götürmüşü. Dərslərini əla oxuması, yoldaşları ilə mehriban münasibəti, şən, şux zarafatları ona müəllimlərinin də, tələbələrin də dərin hörmətini qazandırmışdı. Dünyagörüşü sürətlə formalaşan Mixailin ictimai həyatı yalnız auditoriyalarla məhdudlaşmırdı, o, akademiyanın əsas binasında yerləşən kitabxananın idarə heyətinin üzvü idi. Gənclər tez-tez tələbələrin inqilabi hərəkatının formalaşmasında əsas özləklərdən sayılan bu bilik ocağına toplaşır, müxtəlif siyasi məsələləri müzakirə edirdilər. Onlar sosial-demokrat və başqa mütərəqqi inqilabi təşkilatlarla əlaqə saxlayır, müntəzəm olaraq tələbə çıxışları təşkil edirdilər. Bu çıxışların öndə gedənlərdən biri də Mixail idi.

1902-ci ilin əvvəllərində «Kiçik Teatr»da fitnəkar, antisemit ruhlu "Qaçqın" pyesi tamaşaya qoyuldu. Universitet tələbələri buna öz qəti etirazlarını bildirdilər və bu barədə akademiya da yığıncaq keçirildi. Yığıncağın təşkil olunmasında fəallıq göstərdiyinə görə 1904-cü il dekabrın 3-də Mixail Tuşinski nazirin əmri ilə akademiya xaric edildi. La-

kin o, inqilabi fəaliyyətdən bir an da olsun ayrılmaq, azadlıq ideyalarını təbliğ etməyə başladı. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Mixailin arxivində indiyə qədər həmin dövrə aid maraqlı bir fotosəkil qorunub saxlanılır. Onunla birlikdə akademiya qovulmuş bir qrup tələbə böyük rus inqilabçı-demokratı və müfəkkiri Nikolay Qavriloviç Çernışevskinin portreti ətrafına toplaşmış şəkildə çəkilmişdir. Bu isə o dövr üçün çarizmin irticaçı siyasətinə, mütləqiyyətə qarşı açıq-aşkar nümayiş demək idi.

Coşğun inqilabi və ictimai fəaliyyəti, akademiya qovulması bu vətənpərvər və fədakar tələbənin həkimlik peşəsinə olan həvəsini heç də azaltmadı. O, akademiya mənimlədiyini nəzə-

Mixail Tuşinski

riyyəni praktiki işlə birləşdirmək üçün bir müddət Novqorod və Samara yaxınlığındakı Pekovşinada feldşer məntəqələrində işlədi. Rus-yapon müharibəsinin qızğın çağında isə Mixail könüllü olaraq Uzaq Şərqi yollandı. Mancuriyanın döyüş meydanlarında Peterburq Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin altıncı səyyar dəstəsinin tərkibində yaralılara ilk tibbi yardım göstərdi, burda xeyli tibbi-praktik təcrübə topladı.

Rus - yapon müharibəsindən alınmış, üzgah qayıdan gənc Mixail 1905-ci ildə öz söyi və çalışqanlığı sayəsində akademiya bərpa edildi. Bundan sonra da o, inqilabi və ictimai fəaliyyətlə daha ciddi və müntəzəm məşğul olmağa başladı. Yenə də tələbələrini səfərbərliyə aldı, yığıncaqlar keçirdi, toplantılara da özü rəhbərlik elədi. 1906-cı ilin əvvəllərində Mixail Dmitriyeviç Tuşinski Dövlət Dumasına seçkilər zamanı bolşeviklərlə mənəviqlər arasında müzakirə aparılarda ilk dəfə olaraq burda Vladimir İliç Lenini gördü, onunla yaxından tanış oldu.

Hərbi nazir 1905-ci il ərzində akademiyanın tələbələrinin fəaliyyətini yoxlamaq üçün istintaq komissiyası yaratdı. Tələbələr, inqilabi çıxışların iştirakçıları istintaqa ifadə verməkdən imtina etdilər. Lakin «çanaq» yenə də Mixailin başında çatladı. O və başqa bir tələbə yoldaşları bərpaya olunmamaq şərti ilə akademiyanın beşinci kursdan xaric edildi. "Başına gələn başmaqçı olar" - deyiblər deyə fikirləşən Mixail bundan da sarsılmadı, əksinə, inqilabi fəaliyyətini yeni həvəslə, yeni şövqlə davam etdirdi. Əvvəlcə müxtəlif fəhlə dərəcələrində təşviqat işləri aparmaqla məşğul oldu. Sonra partiyanın rayon təşkilatı ona Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə Partiyasının

Peterburq Komitəsi yanında hərbi iş keçməyi təklif elədi və beləliklə, Mixail Novoçerkassk polkunda fəaliyyətə başladı. Çox keçmədən onu tutdular, üç ay yarım həbsxanada yatdı. Lakin heç bir ciddi sübut tapa bilmədiklərindən onu buraxmağa məcbur oldular.

Həyat və iş tərəcəsi, bacarığı və qabiliyyəti 1907-ci ildə akademiya dövlət imtahanlarını uğurla verib fərqlənmə diplomu almağa ona imkan yaratdı. Lakin təhsil illərində təqaüd almama görə hərbi sahədə xidmət etməyə Mixail icazə verilmədi. Ona görə də diplom alan günün səhəri o, bir tələbə dostu ilə Peterburqun məşhur Obuxov xəstəxanasına yollandı. Baş həkim Aleksandr Afanasyeviç Neçayevin yanında oldu, burda işləmək arzusunda olduğunu bildirdi. Aleksandr Afanasyeviç onları gülürüzlə qarşılayıb: "Xoş gəlmisiniz! Amma ştat vahidimiz olmadığına görə sizə maaş verə bilməyəcəyik", - dedi. Dostlar "təki iş olsun" - deyər fikirləşib, ciyər xəstəliyinə tutulanlar üçün şöbə iş fəaliyyətinə başladılar. Mixail burada əvvəlcə ekstern həkim, sonra ştatdankənar ordinator və bakterioloq, terapevt şöbəsinin assistenti və ordinatoru, çox-çox sonralar isə bu şöbənin müdiri vəzifəsində çalışdı.

Həmin vaxtlar Peterburqda vəba epidemiyası tüğyan edirdi. Vətənpərvər həkim, necə deyirlər əl-qolunu çırmalayıb bu amansız xəstəliyə qarşı mübarizə aparmağa başladı. O, həm xəstələri müalicə edir, həm də bu xəstəliklər barədə elmi əsərlər yazaraq müxtəlif mətbuat orqanlarında dərc etdirirdi.

ləşən Həkimləri Təkmilləşdirmə Klinik İnstitutunun nəzdindəki ikinci daxili xəstəliklər klinikasına böyük assistent vəzifəsinə keçirildi. Burda işlədiyi dövr ərzində gənc tibb mütəxəssisi səpgili yatalaq üzrə bir sıra mühüm tədqiqatlar apardı və onlarla elmi əsər yazdı. Bütün bunlar da onun "Səpgili yatalağa tutulmuş xəstələrin onurğa beyni mayesinin və qanın xassələri üzərində müşahidələr" adlı doktorluq dissertasiyasının mövzusu oldu.

1922-ci ildə Peterburq Hərbi Tibb Akademiyasında uğurla müdafiə etdiyi bu fundamental əsər səpgili yatalaq barədə ən yaxşı və orijinal elmi kəşflərdən biri kimi qiymətləndirildi. Bu dissertasiyasında istedadlı alim Rusiyada ilk dəfə olaraq beyin təzahürləri ilə səpgili yatalağa tutulmuş xəstələrdə onurğa beyninin funksiyasını tətbiq etdi və onun həyata keçirilməsi üçün dəqiq göstərişlər işləyib hazırladı. Həmin vaxt ölkədə görkəmli bir tibb mütəxəssisi kimi tanınan Mixail Tuşinski 1921-ci ildə A.A.Neçayevin təşəbbüsü və iştirakı ilə P.Botkin adına Terapiya Cəmiyyətinin təsis edilməsi üçün yaradılmış təşkilat komitəsinin tərkibinə daxil edildi. 1922-ci ildə Mixail Tuşinski 1-ci Leninqrad Tibb İnstitutuna işə dəvət olundu. Bir müddət burda privat-dosent və fakültə daxili xəstəliklər klinikasında şöbə müdiri, 1928-ci ildən ömrünün sonunadək isə daxili xəstəliklər propedevtikası kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışdı.

Oğlunun kafedra müdiri seçilməsinə çox sevən Əbdül Kərim bəy Mehmandarov 1929-cu il noyabrın 17-də uzaq Şuşadan ona göndərdiyi məktubda ya-

MEHMANDAROVLARIN RUS ÜZVÜ - MIXAIL MEHMANDAROV TUŞINSKI

Mixail Dmitriyeviç Tuşinski daim öyrənməyə, təkmilləşməyə çalışırdı. Ona görə də o, 1909-cu ilin yayında Berlin şəhərinə getdi, görkəmli tibb mütəxəssisi, professor Albanın yanında təcürüb keçdi. Məşhur alim Vassermanın müalicə üsullarını mənimsədi. Salvar-sanla bəzi yoluxucu xəstəliklərin müalicəsi, sonralar isə yeni salvarla ağ ciyər qanqrenalarının müalicəsi üzrə ilk tədqiqatlar apardı. Bu tədqiqatlar tibb elmini bir çox kəşfləri ilə zənginləşdirmiş görkəmli alman alimi, həkim, biolog, patoloq Paul Erlixin rəhbərliyi ilə həyata keçirildi. Mixail Tuşinski preparatın tətbiqi metodikasını da işləyib-hazırladı, onun dozalara bölünməsinə müəyyənləşdirərək çox gözəl nəticələr əldə elədi. Bütün bunlar isə yeni-yeni elmi əsərlərin mövzusunə çevrildi və gənc həkim məqalələrini müntəzəm olaraq "Russkiy vrac" jurnalında dərc etdirməyə başladı. Bu jurnalın 1909-1913-cü illər arasında çıxan, demək olar ki, hər bir nömrəsində onun adına ya məqalə müəllifi kimi, ya da xronika şöbəsinə rast gəlmək olardı. Birinci Dünya müharibəsi başlayanda Mixail Tuşinski də səfərbərliyə alındı və həkimlər ordusunun tərkibində cəbhəyə göndərildi. O, əvvəlcə II Kaufmansk hospitalının böyük ordinatoru oldu. 1916-cı ilin mayından isə Cənub-Qərb cəbhəsində Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin birinci yoluxucu xəstəliklər hospitalında baş həkim vəzifəsini daşdı. Müharibə başa çatandan sonra o, Peterburqa qayıtdı, Obuxov xəstəxanası bazasında yeni yaradılmış Tibbi Biliklər Dövlət İnstitutunun nəzdində daxili xəstəliklər diaqnostikası klinikasına ordinator vəzifəsinə dəvət olundu. 1921-ci ilin noyabrında təcrübəli həkim Marinskin xəstəxanasında yer-

zirdi: "Səni və xüsusilə, möhtərəm Aleksandra Mixaylovnanı ürəkdən təbrik edirəm... Sənin şöhrətin, ilk sovet alimləri sırasındakı gələcəyin onu mükafatlandıracaq, sakitləşdirəcək, qoca vaxtında ona sevinc və rahatlıq gətirəcək. Onunla fəxr edərək qarşısında baş əyirəm".

Mixail Tuşinski özünü həmişə S.A.Botkin və İ.P.Pavlov məktəbinin yetirməsi hesab edir, müəllimlərinin ənənələrini layiqincə davam etdirərək bu məktəbdə qazandıqlarını elmi və praktiki fəaliyyətində həyata keçirirdi. Elmi, pedaqoji və ictimai fəaliyyəti bir-biri ilə sıx bağlı olan professor institutun tələbə elmi cəmiyyəti şurasının sədri kimi sonralar ənənəvi hala çevrilmiş tələbə konfranslarının keçirilməsinin təşkilatçısı olmuşdu. Sovet hakimiyyətinin ilk günlərində o, səhiyyənin təşkili işində fəal iştirak etmiş, həkimlərin bir sıra ümumittifaq və ümumrusiya qurultaylarının nümayəndəsi seçilmişdi. 1926-cı ildən Həmkarlar İttifaqları Leninqrad Quberniya Şurasının üzvü, 1930-cu ildən isə on üçüncü çağırış Leninqrad Sovetinin deputatı olmuşdu. Leninqrad Terapiya Cəmiyyətinin yaradılması da bu fəal ictimaiyyətçinin adı ilə bağlıdır. Mixail əvvəlcə orda katib olmuş, sonra sədr müavini seçilmişdi. 1932-ci ildə cəmiyyətdə hematoloji bölmənin əsasını da o, qoymuşdu. Ümumittifaq Terapiya Cəmiyyəti bu görkəmli alimi özünün fəxri üzvü seçmişdi. Görkəmli tibb mütəxəssisi uzun illər Leninqrad Şəhər Səhiyyə Şöbəsinin nəzdində qripə mübarizə üzrə komitənin, həmçinin Böyük Tibb Ensiklopediyasının redaksiya heyətinin üzvü olmuşdur.

(Davamı 16-cı səhifədə)

(Əvvəli 6-cı səhifədə)

Böyük Vətən müharibəsi Mixail Tuşinskinin həyat yolunda yeni və mühüm bir mərhələyə keçirildi. Bu dəhşətli bəla bütün leninqardlılar kimi onu da öz evində haqladı. Doğma şəhərinin ağır günlərində bu müdrik insana xas olan vətənpərvərlik, mərdlik, ruh yüksəkliyi, adamlarda ümid yaratmaq, onları qələbəyə ruhlandırmaq bacarığı kimi xarakterik xüsusiyyətlər daha qabarıq şəkildə üzə çıxdı. Mixailin qələbəyə inamı güclü idi və öz fəaliyyəti ilə bu qələbənin tam təmin olunmasına çalışırdı.

Bu çətin günlərdə istedadlı alim şəhərin müdafiə işləri ilə yanaşı, elmi işlərini də davam etdirir, ali məktəb tələbələrini iləməşgələ aparırdı. Aşağı kurslar başqa şəhərlərə köçürüldüyü üçün institutda qrupların sayı azalmışdı və bu qruplarda bütün mühazirələri professor özü təkbəşinə oxuyurdu. 1942-ci ilin sonlarında alimə Leninqrad Şəhər Səhiyyə Şöbəsi sistemində Baş Mütəxəssislər İnstitutu yaratmaq tapşırıldı. O, bu vəzifəni də layiqincə yerinə yetirdi və institut qısa müddətdə fəaliyyətə başladı. Bundan sonra Mixail Tuşinski Leninqrad şəhərinin baş terapevti vəzifəsinə irəli çəkildi. Geniş və çox cəhətli elmi fəaliyyətlə məşğul olan görkəmli alim tədqiqatlarını əsasən, üç istiqamətdə - hematologiya, pulmonolo

MEHMANDAROVLARIN RUS ÜZVÜ - MIXAİL MEHMANDAROV TUŞINSKİ

logiya və yoluxucu xəstəliklər sahəsində aparırdı. O, hələ sağlığında ölkənin ən məşhur və aparıcı hematologiya mütəxəssislərindən biri hesab olunurdu. Məhz tibb sahəsində qazandığı elmi nailiyyətlərə görə Mixail Dmitriyeviç Tuşinski 1945-ci ildə SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdi. Bu istedadlı alimin qələminin məhsulu olan neçə-neçə elmi məqalə, monoqrafiya, dərslikdən bu gün də ali və orta ixtisas tibb məktəblərində geniş istifadə olunur. Tibbi biliklərin gözəl təbliğatçısı olan Mixail Dmitriyeviç Tuşinski 1929-cu ildən-onun üçün o unudulmaz gündən ömrünün sonuna kimi müntəzəm olaraq Azərbaycana gəlmiş, yaxın qohumları ilə daim məktublaşmış, respublikamızın tibb ictimaiyyəti qarşısında təbabətin, yoluxucu xəstəliklərin, hematologiyanın, terapiyanın ən aktual məsələləri haqqında mühazirələr oxumuşdur.

Qızı Mariya Mixaylovna Tuşinskaya atasının şəxsi arxivini qoruyub saxlamışdır. Onun şagirdi və Böyük Vətən müharibəsi illərindən yaxın silahdaşlarından olmuş Valentina Stavskayanın ciddi söyləri nəticəsində müəlliminin həyat və fəaliyyəti barədə xeyli maraqlı materiallar toplanmışdır. Qədirbilən insanlar akademik İ.P.Pavlov adına 1-ci Leninqrad Tibb İnstitutunun tibb şəhərciyində, Karpovka çayının sahilindəki binaların birində görkəmli alimin uzun illər burda işləməsini əks etdirən xatirə lövhəsi vurmuşlar.

Kərim bəy Mehmandarovun oğlunun soyadında niyə Dimitriyeviç var, orasını bilmirəm. Amma onu bilirəm ki, alim Tuşinski türk oğlu türk olub!

Bizi dünyada tanınan belə Tuşinskilər barədə daha çox məlumatlar toplamaq diləyilə.

Sevindik NƏSİBOĞLU
23.04.2020